

Revus

Journal for Constitutional Theory and Philosophy of
Law / Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava

9 | 2009

Argumentiranje v pravni državi

Uporabljenost mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah

Applicability of International Humanitarian Law in Peace Operations

Dominika Švarc

Electronic version

URL: <http://journals.openedition.org/revus/413>

DOI: 10.4000/revus.413

ISSN: 1855-7112

Publisher

Klub Revus

Printed version

Date of publication: 1 janvier 2009

Number of pages: 11-27

ISSN: 1581-7652

Electronic reference

Dominika Švarc, « Uporabljenost mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah », *Revus* [Spletna izdaja], 9 | 2009, Datum spletne objave: 20 octobre 2011, ogled: 17 juillet 2020. URL : <http://journals.openedition.org/revus/413> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/revus.413>

All rights reserved

Dominika Švarc

Uporabljenost mednarodnega humanitarnega prava v mirovnihi operacijah

Članek analizira pravne negotovosti glede uporabljenosti mednarodnega humanitarnega prava v mirovnihi operacijah. Medtem ko danes ni več dvoma, da mednarodno humanitarno pravo načeloma lahko ureja pravice in obveznosti mirovnihi sil, kadar se te znajdejo v situaciji oboroženih spopadov, so še naprej nerešena nekatera vprašanja glede pogojev in obsega uporabe mednarodnega humanitarnega prava v mirovnihi operacijah *ratione personae* in *ratione materiae* med njimi: uporabljenost mednarodnega humanitarnega prava v mirovnihi operacijah pod vodstvom mednarodne organizacije, opredelitev praga oboroženega spopada, natančen obseg pravil, ki se uporabljajo v mirovnihi operacijah (pravo mednarodnih ali nemednarodnih oboroženih spopadov), ter uporabljenost pravil vojaške zasedbe v mirovnihi operacijah. Daljša verzija članka bo v angleškem jeziku objavljena v zborniku prispevkov bienalne konference Evropskega združenja za mednarodno pravo, ki bo izšel sredi leta 2009.

Ključne besede: mednarodno humanitarno pravo, mirovne operacije, uporaba sile, oboroženi spopadi, Ženevske konvencije

1 UVOD

Sodobne mirovne operacije pogosto potekajo v nestabilnih operativnih okolišjih, kjer sovražnosti še niso ponehale ali lahko nepričakovano ponovno izbruhnemo in kjer lokalne oblasti niso sposobne ali pripravljene učinkovito vzdrževati varnosti in miru. Varnostni svet Združenih narodov jim zato vse pogostejše podeljuje široka in »robustna« pooblastila za uporabo sile na podlagi VII. poglavja Ustanovne listine Združenih narodov (UL ZN), ki presegajo tradicionalna pooblastila za uporabo sile v samoobrambi in dopuščajo uporabo sile v širokem spektru dejanskih situacij, za izvajanje vse bolj kompleksnih vojaških in nevojaških nalog.

Takšen dejanski razvoj sodobnih mirovnihi operacij je okreplil razprave o formalnih pogojih in obsegu uporabe mednarodnega humanitarnega prava,

ki ureja oborožene spopade, v kontekstu mirovnih operacij. Večina konceptov in pravil mednarodnega humanitarnega prava se je razvila v obdobju pred pojavom mirovnih operacij, tista pravila, ki so se oblikovala kasneje, pa se ne nanašajo izrecno in neposredno na mirovne operacije in njihove pripadnike. Negotovost na tem področju še pogloblja dejstvo, da so bile mirovne operacije zasnovane kot posebna nenasilna oblika mirovnega posredovanja v razmeroma mirnih operativnih okoljih in so bile tradicionalno omejene na situacije izven oboroženega spopada, v katerih se mednarodno humanitarno pravo ne uporablja. Iz vseh teh razlogov umestitev mirovnih operacij v tradicionalne koncepte in kategorije mednarodnega humanitarnega prava ni lahka in na splošni ravni ni mogoče oblikovati povsem dokončnih sklepov o pogojih in obsegu uporabe pravil mednarodnega humanitarnega prava v tem okviru.

Ta članek izpostavlja in obravnava tista »siva področja« uporabljivosti mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah, ki so posebej aktualna ali problematična v luči vse bolj robustne narave sodobnih mirovnih operacij. Analiza je zato razdeljena na dva dela. V prvem delu so izpostavljene nekatere pogloblitve dejanske razvojne spremembe v naravi mirovnih operacij, ki vplivajo na uporabo mednarodnega humanitarnega prava v tem kontekstu. Drugi del opredeljuje in analizira nekatere temeljne negotovosti glede personalnih in materialnih pogojev in obsega uporabe mednarodnega humanitarnega prava v sodobnih mirovnih operacijah, kot so uporabljivost mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah pod vodstvom mednarodne organizacije, težava enotne uporabe mednarodnega humanitarnega prava v večnacionalnih mirovnih operacijah, prag uporabe mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah *ratione materiae* in vprašanje, ali se za mirovne operacije uporablja mednarodno humanitarno pravo mednarodnih ali nemednarodnih oboroženih spopadov.

Uvodoma je treba opredeliti tudi temeljne pojme, ki določajo obseg analize. Prvič, pojem »mednarodno humanitarno pravo« se za potrebe tega prispevka nanaša na celoto pravil mednarodnega prava, ki urejajo izvajanje sovražnosti v oboroženih spopadih ter ščitijo žrtve oboroženih spopadov (torej »mednarodno pravo oboroženih spopadov« ali *jus in bello* v najširšem smislu), čeprav *stricto sensu* nekatera od teh pravil niso humanitarne narave (npr. nevtralnostno pravo).¹ Jedro mednarodnega humanitarnega prava je uzakonjeno v štirih Ženevskih konvencijah iz leta 1949 (v nadaljevanju: prva ŽK, druga ŽK, tretja ŽK in četrta ŽK) ter dveh dopolnilnih protokolih iz leta 1977 (v nadaljevanju:

1 Več o razliki med temi koncepti piše Christopher Greenwood, *Historical Development and Legal Basis*, v Dieter Fleck (ur.), *The Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford, Oxford University Press, 2008², 11. Čeprav se pojem »mednarodno humanitarno pravo« ne pojavlja v štirih Ženevskih konvencijah iz leta 1949, se danes široko uporablja v praksi Mednarodnega odbora Rdečega križa, pa tudi v diskurzu v okviru OZN in v besedilih različnih mednarodnih sporazumov.

prvi DP in drugi DP),² vendar pa je mogoče njegova pravila in načela najti tudi v instrumentih, namenjenih urejanju sredstev in metod vojskovanja, ter v mednarodnih pogodbah, ki se nanašajo na zaščito kulturne lastnine in okolja v oboroženih spopadih. Drugič, pojem »mirovne operacije« se v prispevku nanaša na vse vojaške operacije, ki se izvajajo v okviru sistema kolektivne varnosti na podlagi Ustanovne listine Združenih narodov v podporo diplomatskim in drugim nevojaškim prizadevanjem za uveljavitev in vzdrževanje miru.³

2 NARAVA SODOBNIH MIROVNIH OPERACIJ

Mirovne operacije kot posebno sredstvo zagotavljanja mednarodnega miru in varnosti z neprisilno uporabo vojaških sil niso bile predvidene v Ustanovni listini, temveč so se razvile v praksi Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju: OZN). Spekter sodobnih mirovnihi operacij je zelo širok. Lahko se izvajajo v celoti pod nadzorom OZN (t. i. mirovne operacije OZN)⁴ ali pa jih izvajajo drugi subjekti, običajno (ne pa nujno) na podlagi pooblastila Varnostnega sveta OZN.⁵ Takšne mirovne operacije se lahko izvajajo pod poveljevanjem in nadzorom ene ali več držav (t. i. večnacionalne mirovne operacije)⁶ ali pa pod poveljevanjem in nadzorom regionalne organizacije (t. i. regionalne mirovne operacije).⁷ Dandanes mirovne operacije OZN pogosto delujejo vzporedno ali v sodelovanju z eno ali več večnacionalnimi ali regionalnimi operacijami v t. i. hibridnih ali partnerskih operacijah, kot je na primer partnerska operacija Afriške unije (AU) in OZN v Darfurju (operacija UNAMID), ki jo je Varnostni svet ustanovil leta 2007.⁸

2 Besedila vseh štirih Ženevskih konvencij in obeh Dopolnilnih protokolov so dostopna na spletni strani Mednarodnega odbora Rdečega križa: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/convpres?OpenView>.

3 Primerjaj Ben F. Klappe, *International Peace Operations*, v Fleck 2008 (op. 1), 635. Medtem ko mirovne operacije v širšem smislu poleg vojaških sil vključujejo tudi diplomatske in humanitarne institucije, se analiza v tem prispevku omejuje na vojaško razsežnost mirovnihi operacij.

4 Tipični primeri vključujejo operacije OZN v Somaliji (UNOSOM I in UNOSOM II), na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini (UNPROFOR), v Vzhodnem Timorju (UNTAET), na Kosovu (UNMIK) in v Demokratični republiki Kongo (MONUC).

5 Pooblastila za uporabo sile *onkraj* samoobrambe pa lahko mirovnim silam izda samo Varnostni svet na podlagi in v skladu s VII. (in VIII.) poglavjem UL ZN.

6 Na primer v Somaliji (UNITAF), na Haitiju (MNF), v Ruandi (operacija *Turquoise*), na Kosovu (KFOR), v Afganistanu (ISAF) in Iraku (MNF-I).

7 Na primer v Liberiji (ECOMOG in kasneje ECOMIL) in Burundiju (AMIB).

8 Resolucija Varnostnega sveta 1769 z dne 31. julija 2007. Drugi tekoči in pretekli primeri vključujejo koordinirane operacije OZN in Nata v Afganistanu in na Kosovu, ter integrirano misijo OZN, EU in OVSE na Kosovu.

V obdobju hladne vojne je bila večina mirovnih operacij omejena na t. i. tradicionalne operacije ohranjanja miru (angl. traditional peacekeeping operations), v katerih so mirovne sile na konfliktnem območju nameščene s soglasjem vseh ključnih vpletenih strani in lokalnih oblasti. Te operacije so praviloma omejene na opazovanje in nadzorovanje izvajanja sporazumov o prekinutvi ognja ali mirovnih sporazumov ter na neagresivno razmejevanje sovražnih vojsk po prenehanju sovražnosti oziroma po koncu oboroženega spopada. Tradicionalne mirovne operacije nimajo pristojnosti za izvajanje prisilnih ukrepov na podlagi VII. poglavja UL ZN, njihova pooblastila za uporabo oborožene sile pa so strogo omejena na samoobrambo pred pravno nedopustnimi napadi.⁹

Po koncu hladne vojne pa je prišlo do dramatičnih sprememb v strateškem in operativnem okolju mirovnih operacij. Namesto klasičnih meddržavnih spopadov danes prevladujejo državljanske vojne in drugi notranji spopadi ter čezmejno nasilje nedržavnih oboroženih skupin, ki se izogibajo spopadom velikih razsežnosti, pogosto pa v svoje vrste rekrutirajo otroke vojake in namerno napadajo civiliste. Tovrstni spopadi večinoma potekajo v že tako nestabilnih okoljih nerazvitih držav oziroma držav v razvoju.¹⁰ Sodobne mirovne operacije so tako vse pogostejše nameščene v izjemno nestabilnih in nasilnih pokonfliktnih okoljih, kjer so lokalne oblastne strukture povsem propadle ali pa niso sposobne učinkovito zagotavljati miru in varnosti. V takšnih okoljih se lahko sovražnosti kljub dogovorjenemu premirju nadaljujejo ali pa prihaja do nepredvidljivih ponovnih izbruhov oboroženih sovražnosti, kriminala in drugih oblik nasilja, katerega žrtve in celo neposredne tarče so predvsem civilisti, pogostejši kot v preteklosti pa so tudi napadi na mirovne sile.

Ena od posledic takšnega razvoja je, da Varnostni svet mirovnim silam vse pogostejše podeljuje široke in »robustne« pristojnosti za uporabo oborožene sile, ne le za potrebe samoobrambe, temveč tudi za zatiranje in preprečevanje nasilnih poskusov ogrožanja mirovnega procesa, za zaščito lokalnega civilnega prebivalstva in mednarodnih humanitarnih delavcev pred neposrednimi grožnjami z nasiljem, za pomoč lokalnim oblastem pri vzdrževanju splošne varnosti in reda in za izvajanje številnih drugih nalog mandata. Vzorčni primer sodobne »robustne« mirovne operacije je operacija OZN v Demokratični republiki Kongo (operacija MONUC), ki ji je Varnostni svet v resoluciji 1565 (2004) podelil pristojnosti za »/.../ uporabo vseh potrebnih sredstev v mejah njihovih zmožnosti in na območju, kjer so nameščene, za izvajanje nalog mandata«, *med drugim*:

9 Koncept samoobrambe v okviru mirovnih operacij se je prek tolmačenja v praksi razširil tudi na zaščito misije in, občasno, na zaščito mandata, tj. zaščito pred nasilnimi poskusi preprečiti mirovnim silam izvajanje njihovih nalog po mandatu.

10 Glej tudi The Human Security Centre, *Human Security Report 2005: War and Peace in the 21st Century*, <http://www.humansecurityreport.info/> (20. januar 2009).

- (a) za namestitve in vzdrževanje prisotnosti na ključnih območjih morebitne nestabilnosti s ciljem spodbujanja ponovne graditve zaupanja, odvratanja od nasilja, zlasti z *zatiranjem uporabe sile*, namenjene ogrožanju političnega procesa, ter s ciljem omogočiti prosto gibanje osebju OZN;
- (b) za zagotovitev *zaščite civilistov*, vključno s humanitarnim osebjem, pred *neizogibnimi grožnjami* s fizičnim nasiljem;
- (c) za zagotovitev zaščite osebja, prostorov, objektov in opreme OZN ter za zagotovitev varnosti in svobode gibanja osebja OZN;
- (d) za nadzorovanje izvajanja določenih ukrepov, ki jih je Varnostni svet odredil v resoluciji 1493 (2003);
- (e) za zaseg ali zbiranje orožja in katerihkoli sorodnih materialov, katerih prisotnost na ozemlju Demokratične republike Kongo pomeni kršitev ukrepov iz resolucije Varnostnega sveta 1493 (2003) ter za odstranitev takšnega orožja in sorodnega materiala, kot se zdi primerno;
- (f) za podporo operacij prehodne kongovske vlade, namenjenih razorožitvi tujih borcev pod vodstvom Oboroženih sil Demokratične republike Kongo (FARDC).¹¹

Podobno široka in robustna pooblastila za uporabo »vseh potrebnih sredstev« so vključena v mandate številnih (aktivnih ali zaključenih) sodobnih mirovnih operacij, med njimi: operacij OZN v Sierri Leone (UNAMSIL, 1999–2005),¹² Slonokoščeni obali (UNOCI, od leta 2004),¹³ Sudanu (UNMIS, od leta 2005),¹⁴ v Burundiju (ONUB, 2004–2006)¹⁵ in v Libanonu po letu 2006 (UNIFIL, od leta 1978);¹⁶ Natovih operacij ISAF v Afganistanu (od leta 2001)¹⁷ in MNF-I v Iraku (od leta 2004);¹⁸ operacije EU v Čadu in Srednjeafriški republiki (EUFOR Čad/CAR, od leta 2008)¹⁹ ter partnerske operacije OZN in AU v Darfurju (UNAMID, od leta 2007).²⁰

Vsi ti primeri razkrivajo jasen trend čedalje bolj »robustnih« mirovnih operacij, v katerih se mirovne sile kaj hitro lahko znajdejo v situaciji oborožene-

11 V praksi dejansko pogosto prihaja do bojevanja večjih razsežnosti med mirovnimi silami MONUC in uporniški skupinami na območju operacije.

12 Resolucija Varnostnega sveta 1270 (1999) in kasnejše. Vse resolucije Varnostnega sveta so dostopne na spletu: www.un.org/Docs/sc/unscl_resolutions.html.

13 Resolucija Varnostnega sveta 1528 (2004) in kasnejše.

14 Resolucija Varnostnega sveta 1590 (2005) in kasnejše.

15 Resolucija Varnostnega sveta 1545 (2004) in kasnejše.

16 Resolucija Varnostnega sveta 1701 (2006) in kasnejše.

17 Resolucija Varnostnega sveta 1386 (2001) in kasnejše.

18 Resolucija Varnostnega sveta 1546 (2004) in kasnejše.

19 Resolucija Varnostnega sveta 1778 (2007) in kasnejše.

20 Resolucija Varnostnega sveta 1769 (2007) in kasnejše.

ga spopada ali se vpletejo v sovražnosti na ravni oboroženega spopada, bodisi na podlagi uradnega in izrecnega mandata Varnostnega sveta bodisi *de facto* v primeru nepričakovanega izbruha nasilja na območju operacije. Ta kvalitativna preobrazba mirovnih operacij otežuje odločitev o tem, kateri pravni režim ureja položaj in delovanje mirovnih operacij tako *in abstracto* kot na terenu, in zahteva ponoven premislek o odnosu med mednarodnim humanitarnim pravom in sodobnimi mirovnimi operacijami, zlasti o temeljnih pogojih in obsegu uporabe mednarodnega humanitarnega prava v tem kontekstu.

3 UPORABLJIVOST MEDNARODNEGA HUMANITARNEGA PRAVA V MIROVNIH OPERACIJAH *RATIONE PERSONAE*

Vprašanje, ali je mednarodno humanitarno pravo uporabljivo v mirovnih operacijah *ratione personae*, načeloma ni sporno.²¹ Brez dvoma mednarodno humanitarno pravo lahko določa pravice in obveznosti mirovnih sil pod vodstvom ene ali več držav, saj različne nacionalne kontingente individualno zavezujejo tista pravila pogodbenega in običajnega mednarodnega humanitarnega prava, ki zavezujejo njihove posamične države pošiljateljice.

Več pozornosti pa je treba nameniti vprašanju, ali lahko mednarodno humanitarno pravo neposredno ustvarja pravice in obveznosti tudi za mirovne operacije, ki delujejo v celoti pod vodstvom (poveljevanjem in nadzorom) OZN ali drugih mednarodnih organizacij. Razpravo o tem vprašanju je namreč v preteklosti zaznamoval odpor OZN (kot temeljne mednarodne organizacije, ki ustanavlja in izvaja mirovne operacije), da bi priznala formalno (*de jure*) uporabljivost mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah pod svojim vodstvom.²² Ključni argument, ki ga OZN navaja v podporo temu stališču, je, da kot mednarodna organizacija ni in ne more biti pogodbeni stranka merodajnih konvencij mednarodnega humanitarnega prava ter da mirovne sile pod vodstvom OZN izvajajo svoj mandat zagotavljanja mednarodnega miru in

21 Glej na primer Daphna Shraga, The applicability of international humanitarian law to peace operations, from rejection to acceptance, v Gian Luca Beruto (ur.), International Humanitarian Law, Human Rights, and Peace Operations, *Proceedings of the 31st Round Table on Current Problems of International Humanitarian Law, San Remo, 4-6 September 2008*, dostopno na [http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/san-remo-round-table-report-060908/\\$File/sanremo-2008_Peace%20Ops.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/san-remo-round-table-report-060908/$File/sanremo-2008_Peace%20Ops.pdf).

22 Po drugi strani Mednarodni odbor Rdečega križa in druge nevladne humanitarne organizacije že vse od šestdesetih let prejšnjega stoletja vztrajajo pri stališču, da bi se morala vsa pravila mednarodnega humanitarnega prava uporabljati v vseh vojaških operacijah, ki se izvajajo pod vodstvom mednarodnih organizacij, kadarkoli so njihovi pripadniki aktivno vpleteni v sovražnosti na ravni oboroženega spopada. O tem več Adam Roberts in Robert Guelff, *Documents on the Laws of War*, Oxford, Oxford University Press, 2000³, 723.

varnosti v imenu mednarodne skupnosti kot celote in jih kot takšnih ni mogoče šteti za »stranko v spopadu« v smislu mednarodnega humanitarnega prava.

Kljub temu je OZN v praksi mirovnih operacij že od začetka priznavala vsaj *de facto* uporabljivost temeljnih načel mednarodnega humanitarnega prava. To stališče je bilo uradno potrjeno v leta 1999 objavljenem biltenu generalnega sekretarja OZN o spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava s strani sil OZN,²³ ki izrecno poudarja, da »temeljna načela in pravila mednarodnega humanitarnega prava, ki so določena v tem biltenu, veljajo za sile OZN, kadar so v situacijah oboroženih spopadov vanje neposredno vpletene kot borci, v obsegu in za čas trajanja njihove vpletenosti v oborožen spopad«.²⁴

Na podoben način Natova skupna doktrina iz leta 2001²⁵ izrecno potrjuje *de facto* uporabljivost temeljnih načel mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah pod Natovim vodstvom. Dokument poudarja, da mirovne sile sicer »načeloma niso stranka v spopadu«, da pa lahko zanje kljub temu veljajo »določena načela [mednarodnega humanitarnega prava]«, zlasti načelo civilne nedotakljivosti in načelo sorazmernosti, namenjeni zmanjševanju civilnih žrtev in civilne škode.²⁶

Poudariti je treba, da uporabljivost mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah pod vodstvom mednarodnih organizacij ni zgolj vprašanje politične volje in pogledov posamezne organizacije. To stališče je mogoče podpreti z več argumenti.

Prvič, mednarodne organizacije s pravno pristojnostjo za ustanavljanje in izvajanje vojaških operacij so načeloma sposobne vstopati v merodajne mednarodne *pogodbe* in biti subjekt merodajnih določb *običajnega* mednarodnega prava, ki ureja položaj in delovanje vojaških operacij. Ta argument izhaja

23 UN Doc ST/SGB/1999/13 z dne 6. avgusta 1999, dostopen na spletnem naslovu http://www.un.org/peace/st_sgb_1999_13.pdf. Bilten je notranji pravni akt OZN in kot takšen zavezuje vse organe OZN. Izrecno se uporablja samo v mirovnih operacijah pod vodstvom OZN in se ne nanaša na tiste operacije, ki potekajo pod vodstvom druge mednarodne organizacije, države ali koalicije držav, četudi je to na podlagi *pooblastila* Varnostnega sveta OZN. Za podrobnejšo analizo vsebine biltena glej na primer Paul C. Szasz, UN Forces and International Humanitarian Law, v Michael Schmitt (ur.), *International Law Across the Spectrum of Conflict: Essays in Honour of Professor L. C. Green on the Occasion of His Eightieth Birthday*, Newport, Naval War College, 2000, 507–538.

24 Bilten, odstavek 1.1. Bilten je interni pravni dokument OZN, ki ga je izdal generalni sekretar kot najvišji administrativni organ organizacije in vrhovni poveljnik sil OZN, zato so določbe tega dokumenta pravno zavezujoče za vse organe OZN, vključno z mirovnimi silami. Vendar pa *stricto sensu* ne ustvarjajo pravic in obveznosti za države, prav tako pa se ne uporabljajo v operacijah s pooblastilom OZN, ki se izvajajo pod poveljstvom in nadzorom drugih mednarodnih organizacij ali (koalicij) držav.

25 NATO, Allied Joint Publication, Peace Support Operations, AJP-3.4.1., Bruselj, Military Agency for Standardization, 2001.

26 *Prav tam*, oddelek 4B-2.

iz splošno sprejetega stališča mednarodnopravne doktrine in sodne prakse, da mednarodne organizacije z mednarodno pravno subjektiviteto načeloma lahko sklepajo mednarodne pogodbe in jih lahko zavezujejo vsaj pravila običajnega mednarodnega prava.²⁷ Čeprav OZN in druge mednarodne organizacije za zdaj niso pogodbene stranke veljavnih mednarodnih pogodb s področja mednarodnega humanitarnega prava,²⁸ jih torej še vedno lahko neposredno zavezujejo pravila običajnega mednarodnega humanitarnega prava, ki se uporabljajo *ratione materiae* v konkretni situaciji. Ob tem kaže opozoriti, da je v praksi uporaba določenih specifičnih pravil mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah pod poveljevanjem in nadzorom mednarodne organizacije otežena oziroma nemogoča, saj mednarodne organizacije nimajo vseh atributov in pristojnosti države, ki so nujni pogoj za pravilno izvajanje nekaterih pravil mednarodnega humanitarnega prava. Takšna so na primer pravila, ki se nanašajo na pridržanje vojnih ujetnikov in ravnanje z njimi, saj mednarodne organizacije nimajo potrebnih pristojnosti, ki izhajajo iz ozemeljske suverenosti. Ta in druga podobna pravila zato za mednarodne organizacije veljajo smiselno oziroma s potrebnimi prilagoditvami (*mutatis mutandis*).²⁹

Drugič, čeprav mednarodne organizacije niso pogodbene stranke veljavnih mednarodnih pogodb s področja mednarodnega humanitarnega prava, to ne pomeni, da se *pogodbeno* mednarodno humanitarno pravo v tovrstnih mirovnih operacijah ne uporablja. Za oborožene sile posameznih držav pošiljateljic, ki so dane na voljo mednarodni organizaciji, se namreč še naprej uporabljajo tiste določbe pogodbenega mednarodnega humanitarnega prava, ki zavezujejo njihove posamezne države pošiljateljice.³⁰ Povedano drugače, posamezne

27 V zvezi z OZN je bilo to stališče izrecno podprto že zelo zgodaj, v svetovalnem mnenju Meddržavnega sodišča v Haagu (Reparacije za škodo, pretrpljeno v službi OZN, Svetovalno mnenje, ICJ Reports, 1949, 179. odstavek). Leta 1980 je Meddržavno sodišče v svojem svetovalnem mnenju *Razlaga Dogovora med Svetovno zdravstveno organizacijo in Egiptom z dne 25. marca 1951* (ICJ Reports, 1980, 37. odstavek) nadalje potrdilo, da »mednarodne organizacije [kot subjekte mednarodnega prava] zavezujejo vse merodajne obveznosti na podlagi splošnih pravil mednarodnega prava, na podlagi njihovih ustanovitvenih aktov ali na podlagi mednarodnih sporazumov, katerih stranke so«. Za strokovno mnenje o tem glej na primer Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press, 1998⁵, 690.

28 Za razpravo o tem, ali bi OZN in druge mednarodne organizacije *lahko* postale pogodbene stranke veljavnih pogodb mednarodnega humanitarnega prava, glej na primer Marten Zwanenburg, *Accountability of Peace Support Operations*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2005, 136–138; Brian D. Tittmore, *Belligerents in Blue Helmets: Applying International Humanitarian Law to United Nations Peace Operations*, *Stanford Journal of International Law* (1997) 33, 95.

29 Glej tudi Michael Bothe in Thomas Dörschel, *The UN Peacekeeping Experience*, v Dieter Fleck, *The Handbook of the Law of Visiting Forces*, Oxford, Oxford University Press, 2001, 500.

30 Glej Roberts in Guelff 2000 (op. 22), 723; Christopher Greenwood, *International Humanitarian Law and United Nations Military Operations*, *Yearbook of International Humanitarian Law* (1998), 17–19.

nacionalne kontingente, ki sodelujejo v mirovnih operacijah pod vodstvom mednarodne organizacije, zavezuje pogodbeno mednarodno humanitarno pravo v enakem obsegu, kot če bi v situacijah oboroženih spopadov delovale pod vodstvom in v imenu svojih držav.³¹

Na podlagi povedanega je mogoče ugotoviti, da se mednarodno humanitarno pravo v mirovnih operacijah v personalnem smislu uporablja *de jure* in *v celoti*, ne glede na to, ali mirovne sile delujejo pod vodstvom ene ali več držav ali mednarodne organizacije.³² Mirovne sile morajo torej spoštovati tako običajno mednarodno humanitarno pravo, saj to zavezuje tako države pošiljateljice kot mednarodne organizacije, kot tudi merodajne določbe pogodbenega humanitarnega prava, v obsegu, v katerem te zavezujejo posamezne države pošiljateljice.³³

4 UPORABLJIVOST MEDNARODNEGA HUMANITARNEGA PRAVA V SODOBNIH MIROVNIH OPERACIJAH *RATIONE MATERIAE*

4.1 *Prag uporabe: »oboroženi spopad« v kontekstu mirovnih operacij*

Mednarodno humanitarno pravo se formalno uporablja samo v situacijah »oboroženih spopadov« (in v manjšem obsegu v situacijah »vojaške zasedbe«), materialni obseg uporabe pa je odvisen od mednarodnega ali nemednarodnega značaja konkretnega oboroženega spopada. Zato je treba v razpravi o uporabljenosti mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah *ratione materiae* odgovoriti predvsem na dve temeljni vprašanji: ali (in kdaj) je mogoče situacije mirovnih operacij sploh opredeliti kot »oboroženi spopad«, ki sproži uporabo mednarodnega humanitarnega prava, ter ali se v takšnem primeru uporablja mednarodno pravo, ki ureja oborožene spopade *mednarodnega* značaja, ali mednarodno pravo, ki ureja situacije *nemednarodnih* oboroženih spopadov.

31 Ta sklep ni utemeljen samo zaradi praktične nujnosti, temveč tudi na podlagi formalnopравne obveznosti držav, artikulirane v skupnem 1. členu ŽK in prvega DP, da spoštujejo in zagotavljajo spoštovanje ŽK in prvega DP »v vseh okoliščinah«.

32 Vprašanje odgovornosti držav(e) ali mednarodne organizacije ob kršitvah mednarodnega prava je ločeno in presega obseg in namen tega članka.

33 V praksi ostaja temeljna težava *enotnost* uporabe mednarodnega humanitarnega prava v več-nacionalnih mirovnih operacijah. Ker so lahko različne države pošiljateljice pogodbenice različnih mednarodnih humanitarnih pogodb, je personalni obseg uporabe *pogodbenega* humanitarnega prava lahko različen za različne nacionalne kontingente. Do težav lahko prihaja tudi pri uporabi običajnega mednarodnega humanitarnega prava: čeprav velja načeloma za vse sodelujoče kontingente enak običajnopравni režim, imajo države pošiljateljice pogosto različna stališča glede obsega uporabljenih običajnopравnih pravil in/ali njihove vsebine (pomena).

Kadar mirovne operacije delujejo v situacijah, ki jih ni mogoče opredeliti kot »oboroženi spopad«, se mednarodno humanitarno pravo seveda ne uporablja,³⁴ njegova pravila pa postanejo neposredno merodajna za mirovne sile, kadarkoli se te znajdejo v »oboroženem spopadu«, bodisi kot miroljubni opazovalci bodisi kot borci. Dokler niso aktivno vpletene v sovražnosti v situaciji oboroženega spopada z akterji ali med drugimi akterji na terenu, jih mednarodno humanitarno pravo ne zavezuje, daje pa jim določeno stopnjo zaščite. Kadarkoli pa se mirovne sile neposredno oziroma aktivno vključijo v sovražnosti na ravni oboroženega spopada z enim ali več akterji na terenu, določbe mednarodnega humanitarnega prava zanje ustvarjajo tudi določene obveznosti in njihovo delovanje tudi neposredno omejujejo.

Ob tem je treba spomniti, da je uporabljivost mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah (kot tudi sicer) odvisna od *dejanskega* obstoja oboroženega spopada (ali »vojaške zasedbe«) in dejanske vpletenosti posameznih akterjev na terenu v ta oboroženi spopad, ne pa od uradne opredelitve konkretne situacije s strani sodelujočih držav ali mednarodne organizacije ali od uradnih bojnih ali nebojnih pooblastil posamezne operacije. To je posebno pomembno v kontekstu sodobnih mirovnih operacij, v katerih se elementi tradicionalnih (nebojnih) mirovnih operacij vse pogostejše prepletajo z elementi prisilnega posredovanja z bojnimi pooblastili po VII. poglavju UL ZN. Vsaka situacija, v kateri delujejo mirovne sile, tako v praksi lahko preraste v oboroženi spopad in vse mirovne sile ne glede na svoj uradni mandat se lahko (od začetka ali ob nepričakovani zaostritvi situaciji) *de facto* neposredno vpletejo v sovražnosti na ravni oboroženega spopada, ki v materialnem smislu sproži uporabo mednarodnega humanitarnega prava.

Poleg tega je mednarodno humanitarno pravo v materialnem smislu uporabljivo v mirovnih operacijah ne glede na to, ali je bila morebitna uporaba sile s strani mirovnih sil v skladu z njihovim uradnim mandatom, torej v skladu z mednarodnim pravom uporabe sile (lat. *jus ad bellum*), in ne glede na to, ali je bila ta sila uporabljena v samoobrambi (na podlagi 51. člena UL ZN) ali v prisilne namene (na podlagi 42. člena UL ZN). To izhaja iz enega najpomembnejših načel mednarodnega humanitarnega prava – načela enake uporabe, v skladu s katerim se mednarodno humanitarno pravo uporablja enako za vse stranke v oboroženem spopadu ne glede na to, čigava uporaba sile je bila v skladu ali v nasprotju z mednarodnim pravom uporabe sile. To načelo je vitalnega pomena za zagotavljanje spoštovanja mednarodnega humanitarnega prava in s tem za omejevanje človeškega trpljenja v oboroženih spopadih in ga ni mogoče po-

34 V takšnih situacijah urejajo delovanje mirovnih operacij pravila, izražena zlasti v merodajnih sporazumih o statusu sil (Status of Forces Agreements), sporazumih o prispevanju oboroženih sil in opreme za mirovne operacije, nacionalni zakonodaji držav pošiljateljic in držav(e) gostiteljic(e), mednarodnem pravu človekovih pravic in v drugih merodajnih pravnih aktih.

gojevati s specifičnim pravnim statusom vpletenih akterjev ali glede na njihove različne motive. Nobenih prepričljivih razlogov ni za to, da to načelo ne bi bilo temeljno vodilo tudi v mirovnih operacijah, katerih pripadniki naj bi po definiciji delovali kot zaščitniki legitimnosti in humanosti.³⁵

Ker je odločitev o tem, ali so se mirovne sile znašle v situaciji oboroženega spopada ali ne, ključna za presojo o tem, kateri pravni režim določa njihove pravice in obveznosti, bi bilo treba natančneje in karseda jasno določiti merila za presojo obstoja oboroženega spopada v konkretni situaciji. Mednarodno pravo namreč ne opredeljuje jasno koncepta oboroženega spopada, pa tudi državna praksa na tem področju ni v posebno pomoč. Tako sodelujoče države kot mednarodne organizacije iz političnih in pravnih razlogov nerade priznavajo, da so se njihove oborožene sile znašle v oboroženem spopadu, zagotovo pa skoraj nikoli ne pojasnijo razlogov (oziroma meril), na podlagi katerih so se odločile neko situacijo opredeliti (ali ne) kot oboroženi spopad. Tudi ta negotovost je zlasti problematična v luči dinamičnega prepletanja tradicionalnih in prisilnih elementov sodobnih mirovnih operacij z bolj robustnimi pooblastili za uporabo sile in v katerih je intenzivna uporaba oborožene sile bolj verjetna kot v preteklosti.

Čeprav ni mogoče povsem natančno določiti, kdaj določena situacija prekorachi prag »oboroženega spopada«, pa je mogoče z gotovostjo trditi, da je ključno merilo pri ugotavljanju obstoja oboroženega spopada *intenzivnost* sovražnosti. To na najosnovnejši ravni pomeni, da ni vsaka situacija, ki vključuje uporabo oborožene sile, že tudi avtomatično oboroženi spopad v smislu mednarodnega humanitarnega prava. Vendar pa ni jasno, kakšna intenziteta oziroma raven nasilja je potrebna za prekoračitev praga med mirno situacijo in oboroženim spopadom, v katerem se uporablja mednarodno humanitarno pravo. V mirovnih operacijah je negotovost glede opredelitve spodnje meje intenzitete nasilja oboroženega spopada posebno problematična, saj so bile mirovne operacije tradicionalno zasnovane kot miroljubno sredstvo zagotavljanja miru in varnosti, pa vendar imajo mirovne sile ne glede na siceršnji mandat *vselej* pravico do omejene uporabe sile z namenom samoobrambe, vključno z namenom zaščite misije in mandata. Tudi kadar so mirovne sile nameščene v okolju, kjer ni oboroženega spopada oziroma kjer same niso vpletene v oboroženi spopad, se torej lahko zgodi, da je treba uporabiti silo ne samo v (klasični) samoobrambi pred občasnimi protipravnimi napadi, ampak tudi v omejene prisilne namene, na primer za zatiranje in umirjanje posamičnih nasilnih incidentov in nemirov ali za zagotovitev svobode gibanja mirovni sil. Vsaka, še tako omejena uporaba

35 Glej tudi Hilaire McCoubrey in Nigel D. White, *The Blue Helmets: Legal Regulation of United Nations Military Operations*, Dartmouth, Aldershot, 1996, 155; podobno tudi Charlotte Ku in Harold K. Jacobson, *Democratic Accountability and the Use of Force in International Law*, Cambridge/New York, Cambridge University Press, 2003, 111.

sile (bodisi v samoobrambi ali v prisilne namene) pa seveda lahko nepričakovano ali postopoma uide izpod nadzora in preraste v oborožene sovražnosti večjih razsežnosti, ki nedvomno pomenijo oboroženi spopad. Po drugi strani pa posamični, osamljeni izbruhi oboroženega nasilja med mirovnimi silami in drugimi akterji na terenu ne dosegajo nujno praga oboroženega spopada. Kje natančno v širokem spektru nasilja je tanka meja med mirom in oboroženim spopadom, pa je težko vprašanje, prepuščeno presoji v vsaki konkretni situaciji.³⁶

4.2 Mednarodni ali nemednarodni oboroženi spopad?

Eno od najbolj negotovih vprašanj glede obsega uporabe mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah je, ali se uporablja pravo, ki velja za mednarodne oborožene spopade, ali pravo, ki velja za nemednarodne oborožene spopade. Največji in najbolj razvit del mednarodnega humanitarnega prava ureja mednarodne oborožene spopade, torej oborožene sovražnosti med dvema ali več državami, in t. i. narodnoosvobodilne vojne.³⁷ Manjši in mnogo manj podroben sklop pravil in načel, kodificiran zlasti v skupnem 3. členu ŽK in v drugem DP, pa ureja nemednarodne oborožene spopade, ki so na splošno opredeljeni kot oborožene sovražnosti med vladnimi silami in nedržavnimi oboroženimi skupinami ali med dvema ali več nedržavnimi oboroženimi skupinami na ozemlju ene države.³⁸ Čeprav je v okolju sodobnih oboroženih spopadov vse težje razlikovati med obema kategorijama oboroženih spopadov in čeprav se danes večina temeljnih humanitarnih standardov uporablja v obeh vrstah spopadov, pa je razlikovanje kljub temu relevantno, na primer glede pravnega statusa oseb, ki sodelujejo v sovražnostih, ter pravnega statusa zajetih oseb, ki ga pravni režim nemednarodnih oboroženih spopadov ne opredeljuje. Nenazadnje pa je razlikovanje neposrednega pomena tudi za opredelitev individualne kazenske odgovornosti vojakov in poveljnikov na terenu, saj na primer statut Mednarodnega kazenskega sodišča kot vojna hudodelstva inkriminira veliko več kršitev pravil mednarodnih oboroženih spopadov kot pravil nemednarodnih oboroženih spopadov.

Ta tradicionalna binarna delitev na mednarodne in nemednarodne oborožene spopade postaja vprašljiva v luči posebnosti sodobnih oboroženih spopadov, kot je na primer t. i. »vojna proti terorizmu«, prav tako problematična pa je v kontekstu sodobnih mirovnih operacij. Medtem ko se v morebitnem

36 Nekateri avtorji v zvezi s tem predlagajo, da naj bi bil ta prag v kontekstu mirovnih operacij višji kot v drugih, »klasičnih« konfliktih (glej na primer Greenwood 1998 (op. 30), 24), vendar so ta stališča precej osamljena, prav tako pa nimajo širše podpore v dosedanjih državni praksi. O tem tudi Zwanenburg 2005 (op. 28), 187–193. Po mnenju avtorice tega članka je ideja različnih pragov uporabe mednarodnega humanitarnega prava glede na namen uporabe oborožene sile tudi nezdržljiva z načelom enake in nepristranske uporabe mednarodnega humanitarnega prava.

37 Glej skupni 2. člen ŽK in 1. člen prvega DP.

38 Glej skupni 3. člen ŽK in 1. člen drugega DP.

oboroženem spopadu med mirovnimi silami in lokalnimi vladnimi silami brez dvoma uporabljajo pravila, ki urejajo mednarodne oborožene spopade,³⁹ pa je *de lege lata* bistveno težje opredeliti oborožen spopad med mirovnimi silami in organiziranimi oboroženimi skupinami v državi gostiteljici, ki ne pomenijo uradno priznane ali dejanske oblasti na ozemlju države gostiteljice. To vprašanje je izjemnega pomena, saj večina sodobnih mirovnih operacij poteka v okolju dejanskega ali latentnega *nemednarodnega* oboroženega spopada in je zato mnogo bolj verjetno, da se bodo mirovne sile zapletle v oborožene sovražnosti z *nevladnimi* oboroženimi skupinami.

Takšne situacije *prima facie* ni mogoče opredeliti kot mednarodni oboroženi spopad, hkrati pa jih ni mogoče preprosto opredeliti kot nemednarodni oboroženi spopad, vsaj ne na podlagi celotnega pravnega režima, ki ureja nemednarodne oborožene spopade. Neproblematična je le uporaba skupnega 3. člena ŽK,⁴⁰ ki se uporablja v vseh oboroženih spopadih, ne glede na njihov formalni pravni značaj. Vendar pa je večji in podrobnejši del pravil, ki urejajo nemednarodne oborožene spopade, zajet v drugem DP, katerega uporaba pa je izrecno omejena na oborožene spopade, ki potekajo na ozemlju ene države med *njenimi* oboroženimi silami in oboroženimi uporniki ali drugimi nedržavnimi oboroženimi skupinami.⁴¹ Drugi DP ne predvideva tujega (mednarodnega) oboroženega posredovanja oziroma sovražnosti med mednarodnimi silami in nerednimi oboroženimi skupinami na ozemlju ene države *brez* vpletenosti lokalnih vladnih sil.

Za zdaj zato ni mogoče oblikovati dokončnega sklepa o pravnem režimu, ki ureja sovražnosti med mirovnimi silami in nedržavnimi organiziranimi oboroženimi skupinami. V mednarodnopravni stroki ni enotnega stališča v zvezi s tem. Nekateri uveljavljeni avtorji z vidika bodočega prava (*de lege ferenda*) predlagajo, da naj bi se *vs*i oboroženi spopadi, v katere so vpletene mednarodne mirovne sile, šteli za »internacionalizirane« oborožene spopade, v katerih naj bi se uporabljal celovitejši pravni režim mednarodnih oboroženih spopadov.⁴² Vendar pa koncept internacionaliziranih ali *sui generis* oboroženih spopadov v mednarodnopravni stroki še ni širše sprejet, prav tako pa ni uveljavljen

39 Glej Tittmore 1997 (op. 28), 110; Zwanenburg 2005 (op. 28), 184; in Greenwood 1998 (op. 30), 25.

40 Ta določba je tudi del običajnega mednarodnega humanitarnega prava.

41 1. člen drugega DP (poudarek dodan).

42 Glej na primer Daphna Shrager, The Applicability of International Humanitarian Law to United Nations Operations, v Emanuelli Claude (ur.), *Blue Helmets: Policemen or Combatants?*, Montréal, Wilson & Lafleur, 1997, 333; za seznam druge literature o tem vprašanju glej Robert Kolb, Background Document 1: Applicability of International Humanitarian Law to Forces under the Command of an International Organization, v Alexandre Faite in Jérémie Labbé Grenier, *Report of the Expert Meeting on Multinational Peace Operations: Applicability of International Humanitarian Law and International Human Rights Law to UN Mandated Forces*, Ženeva, ICRC, 2004, 62. Za drugačno mnenje glej na primer McCoubrey in White 1996 (op. 35), 172; Tittmore 1997 (op. 28), 110.

v državni praksi ali v mednarodni sodni praksi.⁴³ V praksi mirovnih operacij se ta problem pogosto rešuje z *ad hoc* dogovorom o merodajnem pravnem režimu v posamezni konkretni situaciji, ki se ponavadi opredeli v sporazumu o statusu sil (*Status of Forces Agreements*) med državo gostiteljico in mednarodno organizacijo, državo ali koalicijo držav, pod vodstvom katere mirovna operacija poteka, pogosto pa tudi v posebnih sporazumih med državo (ali državami) oziroma mednarodno organizacijo na čelu operacije in nerednimi oboroženimi skupinami na terenu. Na normativni ravni pa bi bilo koristno premisliti o oblikovanju avtoritativnega seznama tistih veljavnih načel mednarodnega humanitarnega prava, ki se kot minimalni standardi uporabljajo v vseh situacijah, v katerih se mirovne sile dejansko znajdejo v oboroženem spopadu, ne glede na svoj mednarodni ali nemednarodni značaj.

4.3 Pravo vojaške zasedbe v kontekstu mirovnih operacij

Nekaj besed kaže nameniti tudi aktualnemu vprašanju, ali in do kakšne mere se pravo vojaške zasedbe⁴⁴ uporablja za mednarodne mirovne sile, ki na ozemlju (ali delu ozemlja) neke države izvajajo *de facto* ali formalno oblast na podlagi mandata Varnostnega sveta ZN, vendar brez soglasja lokalnih oblasti, ki na tistem ozemlju niso sposobne (učinkovito) izvajati oblasti.⁴⁵

Tako kot ob oboroženem spopadu veljajo merodajna pravila mednarodnega humanitarnega prava tudi v tem primeru na podlagi *dejstva* zasedbe, torej začasnega upravljanja tujega ozemlja, ne glede na legitimnost oziroma pravno dopustnost vojaškega posredovanja, ki je do zasedbe pripeljalo. Vendar pa opredelitev prisotnosti (in izvajanja oblastnih funkcij) mednarodnih mirovnih sil na ozemlju države, ki v to ni privolila, kot »vojaške zasedbe« nima jasne podlage v mednarodnem humanitarnem pravu. V skladu s še vedno veljavno definicijo iz 42. člena Haaškega pravilnika o zakonih in običajih vojne na kopnem, dodanega k Haaški konvenciji (IV.) o zakonih in običajih vojne na kopnem iz leta 1907,⁴⁶ se namreč ozemlje šteje za zasedeno, kadar je dejansko pod oblastjo

43 Razvoj nove kategorije oboroženih spopadov, kot je kategorija internacionaliziranih spopadov, se morda zdi privlačna rešitev, vendar je vprašljivo, ali bi bila takšna kategorija zmožna dejanske normativne kodifikacije in ali ne bi v uporabo mednarodnega humanitarnega prava v mirovnih operacijah vnesla več dodatne zmede kot jasnosti. Za nekaj kritičnih misli o tem glej na primer Marco Sassòli, *Transnational Armed Groups and International Humanitarian Law, HCPR Occasional Paper Series, No. 6*, 2006, 25. V slovenski literaturi piše o konceptu internacionaliziranih oboroženih spopadov Vasilka Sancin, *Uporaba mednarodnega humanitarnega prava v internacionaliziranih notranjih oboroženih spopadih, Zbornik znanstvenih razprav*, 2005, 301–320.

44 Večina danes veljavnih pravil o vojaški zasedbi je vsebovana v četrti ŽK o zaščiti civilistov med oboroženimi spopadi, del pravnega okvira vojaške zasedbe pa tvorijo tudi določbe Haaškega pravilnika o zakonih in običajih vojne iz leta 1907.

45 Če se država gostiteljica s tem strinja, pravo vojaške zasedbe seveda ne pride v poštev.

46 Besedilo je dostopno na spletnem naslovu: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/195?OpenDocument>.

sovražne vojske. Kot poudarja celo Mednarodni odbor Rdečega križa, je prav koncept *sovražne* vojske oziroma *sovražnih* tujih sil eden temeljnih kriterijev za uporabo prava vojaške zasedbe.⁴⁷ Vendar pa razen v »čistih« prisilnih akcijah s pooblastilom Varnostnega sveta na podlagi VII. poglavja UL ZN mednarodnih mirovnihi sil ni mogoče šteti za sovražno vojsko v smislu te definicije.⁴⁸ Odsotnost soglasja lokalnih oblasti namreč praviloma pomeni, da so mirovne sile vstopile na ozemlje nefunkcionalne države, ki nima niti *de facto* delujočih oblasti, od katerih bi lahko mednarodna skupnost pridobila soglasje in proti katerim bi lahko bile mirovne sile »sovražne«.

V mednarodnopravni stroki tudi do tega vprašanja ni enotnega stališča,⁴⁹ v praksi mirovnihi operacij pa skorajda ni mogoče najti uradnih stališč sodelujočih držav in/ali mednarodnih organizacij, ki bi omogočala sklep, da se pravo vojaške zasedbe v takšnih situacijah formalno uporablja. V postopku ustanavljanja prehodnih mednarodnih uprav na Kosovu (UNMIK) in v Vzhodnem Timorju (UNTAET) je Varnostni svet obe misiji podredil samo svojemu mandatu in splošno uveljavljenim standardom mednarodnega prava človekovih pravic, čeprav so imele mirovne sile v obeh primerih zelo široka upravna pooblastila.⁵⁰ O formalni uporabljenosti prava vojaške zasedbe se tudi ni govorilo v kontekstu sodobnih mirovnihi operacij z upravnimi pooblastili, na primer ob operaciji ISAF v Afganistanu leta 2002.⁵¹ Države in mednarodne organizacije sicer v praksi pogosto *de facto* upoštevajo določena pravila prava vojaške zasedbe tudi v kontekstu mirovnihi operacij, vendar pa je potrebna precejšnja previdnost pri uporabi teh pravil v situacijah, ki v resnici ne pomenijo »zasedbe« v mednarodnopravnem smislu. Uporaba tega pravnega režima ima namreč pomembne implikacije, ki presegajo namene humanitarne zaščite. Tako lahko na primer neprimerna uporaba pravil vojaške zasedbe pripelje do neupravičene internacije civilnih oseb tudi v situacijah, v katerih mednarodno humanitarno pravo ne daje pravne podlage za takšno ravnanje.⁵²

47 ICRC, Occupation and International Humanitarian Law: Questions and Answers, <http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/634kfc?opendocument> (14. september 2008).

48 Takšni primeri so izredno redki – le korejska vojna leta 1950 in zalivska vojna leta 1991.

49 Za razpravo o različnih strokovnih stališčih glej na primer Tristan Ferraro, The applicability of the law of occupation to peace forces, v Beruto 2008 (op. 21), 131–156.

50 Eyal Benvenisti, *The International Law of Occupation*, Princeton, Princeton University Press, 2004, xv–xvi.

51 Glej David Scheffer, The Security Council and the International Law on Military Occupation, v Vaughan Lowe in drugi, *The United Nations Security Council and War*, Oxford, Oxford University Press, 2008, 589. Za bolj podrobno analizo državne prakse glej Zwanenburg 2005 (op. 28), 195–199.

52 Frederik Naert, Detention in Peace Operations: The Legal Framework and Main Categories of Detainees, *Working Paper No 94 – May 2006*, Leuven, Institute for International Law, K. U. Leuven Faculty of Law, 2006, 8.

5 SKLEP

Čeprav danes ni več dvoma, da mednarodno humanitarno pravo načeloma lahko ureja situacije mirovnih operacij, četudi se na takšne dejavnosti ne nanaša izrecno, pa ostajajo nerešena številna vprašanja glede formalnih pogojev in obsega uporabe pravil mednarodnega humanitarnega prava, ki so zlasti aktualna v luči vse bolj robustne narave sodobnih mirovnih operacij in vse bolj verjetne vpletenosti mirovnih sil v sovražnosti na ravni oboroženega spopada. V tem članku obravnavana (in druga) pravna vprašanja zahtevajo dodaten premislek in morebitno avtoritativno razjasnitev pravil in obsega merodajnega pravnega režima, ki ureja situacije mirovnih operacij v dinamičnem in nasilnem sodobnem konfliktnem okolju. Zlasti bi bilo treba natančneje določiti prag oboroženega spopada, ki v materialnem smislu pogojuje uporabo mednarodnega humanitarnega prava, zlasti kar zadeva »mejne« situacije, v katerih mirovne sile oboroženo silo praviloma uporabljajo v omejenem obsegu. Prav tako bi bilo treba doseči večjo stopnjo soglasja glede pravilne opredelitve oboroženih sovražnosti, v katere so vpletene mirovne sile, zlasti kadar gre za sovražnosti med mirovnimi silami in *nevladnimi* lokalnimi oboroženimi skupinami brez vpletenosti lokalnih vladnih sil. Ob tem kaže premisliti zlasti o predlogu posebne kategorije *internacionaliziranih* spopadov ali o oblikovanju seznama minimalnih standardov, ki se uporabljajo v vseh situacijah oboroženih spopadov, v katere so vpletene mirovne sile, ne glede na njihov formalni mednarodni ali nemednarodni značaj. Z vidika personalne uporabe mednarodnega humanitarnega prava pa bi bilo zlasti smotno oblikovati avtoritativen seznam tistih minimalnih skupnih pravil, ki se uporabljajo enotno za vse mirovne operacije, ne glede na njihovo morebitno večnacionalno strukturo in neodvisno od tega, ali potekajo pod vodstvom ene ali več držav ali mednarodne organizacije.*

* Ob koncu kaže strnjeno izpostaviti nekaj temeljnih izrazov s področja mednarodnega humanitarnega prava, ki so uporabljeni v članku, skupaj z njihovimi izvirniki v angleškem jeziku: mednarodno humanitarno pravo (angl. *international humanitarian law*); mednarodno pravo oboroženih spopadov (angl. *international law of armed conflict*); oboroženi spopad (angl. *armed conflict*); stranka v spopadu (angl. *party to the conflict*); civilisti (angl. *civilians*); borci (angl. *combatants*); načelo civilne nedotakljivosti (angl. *principle of civilian immunity*); načelo sorazmernosti (angl. *principle of proportionality*); neposredno sodelovanje v sovražnostih (angl. *direct participation in hostilities*); vojaška zasedba (angl. *military occupation*); mirovne sile (angl. *peace forces*). Posebej je treba opozoriti na izraz »uporabljivost«, ki se v slovenskem mednarodnopravnem izrazju uveljavlja šele v zadnjih letih kot prevod za angl. *applicability*; izraz »uporaba«, ki se pogosto pojavlja kot prevod izraza angl. *applicability*, bolj ustreza angleškemu izrazu *application*, ki ima v mednarodnopravnem strokovnem izrazju drugačen pomen kot izraz angl. *applicability*. Prvi se nanaša na dejansko uporabo določenega mednarodnopravnega pravila s strani merodajnih delovalcev v konkretni situaciji, medtem ko se izraz »uporabljivost« oz. angl. *applicability* nanaša na merodajnost nekega mednarodnopravnega pravila oz. mednarodnopravnega režima kot urejevalnega okvira delovanja v določeni situaciji.

Predstavitev avtorice

Dominika Švarc je doktorska kandidatka na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani ter raziskovalna sodelavka na Oddelku za politične in mednarodne študije Univerze v Leedsu. Kot gostujoča predavateljica sodeluje s Centrom odličnosti za obrambo pred terorizmom (COE-DAT) v Ankari ter z Odsekom za operativno pravo britanske vojske v Warminstru. Predtem je bila zaposlena kot sodniška pripravnica na Višjem sodišču v Ljubljani (2003–2006) in kot raziskovalna asistentka pri profesorju Christopherju Greenwoodu na LSE – London School of Economics (2006–2008). Diplomirala je na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani leta 2003, leta 2005 pa je z odliko magistrirala na LSE, kjer je bila v akademskem letu 2006/07 tudi gostujoča raziskovalka in štipendistka British Council. Leta 2004 je končala magistrski študij politologije na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, kjer trenutno piše doktorat o vlogi mednarodnega prava uporabe sile v sodobni mednarodni politiki. Je članica številnih strokovnih združenj in redno objavlja tako v slovenskih kot v mednarodnih strokovnih in znanstvenih publikacijah (med drugimi v International Law Reports, ISIL Year Book of International Humanitarian and Refugee Laws in ILSA Journal of International & Comparative Law). Sodeluje tudi pri pripravi učbenika za mednarodno humanitarno pravo za Slovensko vojsko. Njeni raziskovalni interesi so mednarodno pravo uporabe sile, mednarodno humanitarno pravo, pravo človekovih pravic, mirovne operacije in terorizem.

